

עשה לך רב

דן צפדייה

||| הקדמה

א. משנת עשה לך רב

ב. עשה לך רב בפסיקת הלכה

||| סיכום

הקדמה

בימי ראשון, מתאספת חבורה של אנשי מעשה בכרמיאל ללימוד גמרא בבית המדרש של הישיבה. בשיעור, אנו משתדלים להרחיב בנקודות מהמסכת, על אף שאין הן מעיקר הסוגיה. ביושבנו בשיעור בימי ראשון, עת למדנו מסכת ראש השנה, למדנו על ר' עקיבא שעושר בראש חודש שבט שני מעשרות¹:

ת"ר מעשה בר"ע שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו שני עישורין אחד כדברי ב"ש ואחד כדברי ב"ה... כתרי חומרי והתניא לעולם הלכה כדברי ב"ה והרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה כדברי ב"ה עושה מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עליו הכתוב אומר והכסיל בחשך הולך אלא אי כב"ש בקוליהון ובחומריהון אי כב"ה בקוליהון ובחומריהון...

פשט הגמרא הוא, שעל האדם לבחור את רבו. על אף שנפסק כבית הלל, אדם יכול לבחור לפסוק כבית שמאי ובלבד שיפסוק כמוהם בין לקולא ובין לחומרא. אך לא כך משמע בדברי רש"י: "...אבל בשתי מחלוקות, שהקילו אלו ואלו בזו - אין כאן לא משום רשע ולא משום סכלות דסבירא ליה בהא כבית שמאי ובהא כבית הלל".

משמע בדברי רש"י, שאדם יכול ללכת לפי הרב המיקל ובלבד שהחומרות וקולות לא יסתרו אחת את השנייה².

התעוררנו בבית המדרש לסוגיה המפורסמת של 'עשה לך רב' וביקשנו לברר:

1. ר"ה יד, א.

2. עיין דברי רש"י המלאים בהמשך המאמר.

- א. מהו החיוב של "עשה לך רב"?
- ב. מה כוללת ההנחיה "עשה לך רב"?
- ג. האם אנו מחויבים לרב יחיד?
- ד. מה תועיל לאדם המידה הזאת?
- ה. האם הנהגה זו נפסקה להלכה? אם לא, מה תוקפה?

ב. משנת 'עשה לך רב'

בשני מקורות במסכת אבות התנאים מנחים אותנו: "עשה לך רב".

בפרק א' משנה ו':

יהושע בן פרחיה ונייתי הארבלי קבלו מהם.

יהושע בן פרחיה אומר: עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות.

ובפרק א' משנה ט"ז:

רבן גמליאל אומר: עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות.

המפרשים נחלקו האם יש הבדל בין שתי המשניות ומהו:

מדברי רש"י נראה שאין הבדל שכן הוא מפנה במשנה ט"ז לפירושו במשנה ו' - "שלא תהא אתה למד לעצמך מסברא אלא מן הרב ומן השמועה".

מדברי הרמב"ם נראה שהוא מבחין בין המקרים.

במשנה ו', הוא מדבר על החשיבות של הלימוד בחברותא "כי אין לימוד האדם מעצמו כלימוד מזולתו. שהלימוד מעצמו טוב הוא, אבל לימודו מזולתו יתקיים בידו יותר והוא יותר מבואר וכן בארו בפירוש זאת המצווה".

לעומת זאת במשנה ט"ז, הוא מסביר שהציווי הינו להוראה: "שים לך רב שתסמוך עליו באיסור בהיתר והסתלק מן הספק"

ניתן לומר, שהרמב"ם מפרש את המשניות על פי הקשרן. יהושע בן פרחיה בהמשך משנה ו', מלמדנו "קנה לך חבר", ולכן גם הרישא של המשנה, "עשה לך רב", עוסקת בלימוד בחברותא. רבן גמליאל במשנה ט"ז מלמדנו להסתלק מן הספק, ולכן "עשה לך רב" שם עוסק בדבר המונע ספקות בהוראה³.

הרב חרל"פ⁴ מרחיב את פירוש הרמב"ם דלעיל. יהושע בן פרחיה מלמדנו ללמוד בחברותא. מהי חשיבות החברותא? מסביר הרב חרל"פ שהתורה חלה על מי שהופך עצמו לכלי וכך מתקיים הלימוד בידו יותר. הלימוד בחברותא הופך את האדם למקבל. זוהי המידה שרוצה ללמדנו יהושע בן פרחיה: "שבזה שעושה עצמו תלמיד לקבל שפע מזולתו - זוכה להשראת החכמה".

לעומת זאת, רבן גמליאל, בן בנו של הלל, מלמדנו ללכת בדרכם של בית הלל ולסמוך על הקבלה⁵ ולא על חידוד השכל האנושי, כדרכם של בית שמאי. זוהי הדרך להסתלק מן הספק.

3. כך גם משמע ברבנו יונה.

4. מי מרום חלק ב, עמוד מד.

5. מי מרום חלק ב עמוד צז.

על פי הרמב"ם והרב חרל"פ נוכל להסיק כי:
 יהושע בן פרחיה אינו מצווה אותנו ללמוד מרב אחד, אלא מלמדנו ללמוד **בחברותא**.
 רבן גמליאל מצווה אותנו להסתלק מן הספק. לא נראה מדבריו שאדם מחויב לרב
 מסוים, אלא הוא מחויב להסתלק מן הספק. אמנם הדרך להסתלק מן הספק היא ע"י
 רב ומורה הוראה.

המהר"ל, מבדיל בין המידות: ר' יהושע בן פרחיה מלמד, שעל האדם לקנות לו
 רב, ובזכותו לא יבוא לידי איסור. רבן גמליאל מלמדנו, שהתורה צריכה להיות ברורה
 לאדם ועליו להסתלק מן הספק. הדרך לתורה ברורה הינה ע"י רב.

באבות דר' נתן⁶, דברי יהושע בן פרחיה מתפרשים אחרת, וכך שנינו שם:

יהושע בן פרחיה אומר... עשה לך רב כיצד?

מלמד שיעשה לו את רבו קבע, וילמד ממנו מקרא ומשנה, מדרש הלכות ואגדות.

טעם שהניח לו במקרא - סוף שיאמר לו במשנה.

טעם שהניח לו במדרש - סוף שיאמר לו בהלכות.

טעם שהניח לו בהלכות - סוף שיאמר לו בהגדה.

נמצא האדם ההוא יושב במקומו ומלא טוב וברכה:

היה רבי מאיר אומר: הלומד תורה מרב אחד למה הוא דומה? לאחד שהיה
 לו שדה אחת, וזרע מקצתה חטים ומקצתה שעורים, מקצתה זיתים ומקצתה
 אילנות.

ונמצא האדם ההוא מלא טובה וברכה.

ובזמן שלומד משניים שלושה, דומה למי שיש לו שדות הרבה. אחת זרע חטין,

ואחת זרע שעורים, ונטע אחת זיתים, ואחת אילנות.

ונמצא אדם ההוא מפוזר בין הארצות בלא טוב וברכה:

מדברי אבות דר' נתן, ברור שההנחיה והציווי הם לעשות לעצמו רב **קבוע**. אך מה
 המטרה ברבו הקבוע? הבנה טובה יותר ושלמה יותר של חלקי התורה. "תורת ה'
 תמימה משיבת נפש": כאשר היא תמימה היא משיבת נפש, וממילא האדם יהיה שרוי
 בטוב וברכה, כדברי ר' מאיר בסיפא.

ג. עשה לך רב בפסיקת הלכה

מסכת אבות, אינה כשאר המסכתות ואינה עוסקת בהלכה אלא בהנהגות ומידות
 טובות⁷ וכפי שכתב הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה: "מוסר כל חכם מן החכמים,
 כדי שנלמד מהם המידות הטובות". הציווי "עשה לך רב" לא נפסק להלכה ברמב"ם
 ובשולחן ערוך. אך האם האדם מחויב לפוסק קבוע?

גם בפירוש הרמב"ם ורש"י וגם באבות דר' נתן, לא ראינו הנחיה ברורה לקבלת רב
 קבוע בפסיקת הלכה. אמנם באבות דר' נתן למדנו, שהתורה שלמה יותר ע"י רב קבוע,
 אך לכאורה אין זה חיוב מצד פסיקת ההלכה.

6. פרק שמיני, א.

7. הקדמת הרב קהתי למסכת אבות.

במקורות הבאים, נראה שיש שוני בין פסיקת הלכה לבין לימוד וסברא.

עבודה זרה יט, א

הגמרא במסכת עבודה זרה⁸ דורשת:

והיה כעץ שתול על פלגי מים - אמרי דבי רבי: כעץ שתול ולא כעץ נטוע: כל הלומד תורה מרב אחד - אינו רואה סימן ברכה לעולם. אמר להו רב חסדא לרבנן: בעינא דאימא לכו מלתא, ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו: כל הלומד תורה מרב אחד - אינו רואה סימן ברכה לעולם. שבקוהו, ואזול קמיה דרבה; אמר להו: הני מילי - סברא, אבל גמרא - מרב אחד עדיף, כי היכי דלא ליפלוג לישני.

גמרא זו, חולקת על פשט המשנה באבות דר' נתן. דברי רבה ברוריים: בסברא, לימוד חריפות וחיידוד הלב⁹, עדיף ללמוד מכמה רבנים, וככל שירחיב "את מאגר" הרבנים שלו, כך שכלו יתחדד יותר. לא כך בלימוד גמרא, דהיינו בגירסת התלמוד¹⁰. בזה עדיף ללמוד מרב אחד. אין חובה בדבר, אך ישנה עדיפות¹¹.

הגר"ע יוסף זצ"ל בפירושו על מסכת אבות¹², מסביר את דברי רבה במסכת עבודה זרה: "אבל גמרא - מרב אחד עדיף". הגר"ע יוסף מפרש שהלכה עדיף ללמוד מרב אחד. גם כאן אין חובה, אך יש עדיפות.

ראש השנה יד, א

במסכת ראש השנה, בסוגיית הגמרא שבה פתחנו את המאמר, למדנו:

ת"ר מעשה בר"ע שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו שני עישורין אחד כדברי ב"ש ואחד כדברי ב"ה... כתרי חומרי? והתניא לעולם הלכה כדברי ב"ה והרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה כדברי ב"ה עושה מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עליו הכתוב אומר (קוהלת ב) והכסיל בחשך הולך אלא אי כב"ש בקוליהון ובחומריהון אי כב"ה בקוליהון ובחומריהון... כפי שהובא בהקדמה למאמר, מכאן משמע שאדם צריך לבחור לעצמו את הרב שעל פיו הוא פוסק - בין לחומרא ובין לקולא.

מתוך עיון בדברי רש"י נרחיב את פשט הגמרא. רש"י מפרש:

בעירובין מפרש לה במחלוקת אחת, שיש מקום שנוטין בה דברי בית שמאי להקל ויש מקום שנוטין בה דברי בית הלל להקל, כגון: כמה חסרון בשדרה שלא תטמא באהל: בית שמאי אומרים שתי חוליות, ובית הלל אומרים חוליה אחת, וכן לטרפה; נמצאו דברי בית שמאי מקילין בטרפה, ואומר [ים] עד שתחסר שתי חוליות,

8. יט,א.

9. רש"י, שם.

10. כך מובן מרש"י ד"ה דלא ליפלוג לישני, יט,ב.

11. העין יעקב מפנה למימרה במסכת תענית (ז,א): "היינו דאמר ר' חנינא הרבה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מכולן" - נאמר שם 'רבתי' ולא 'רבי'.

12. ענף עץ אבות.

ובית הלל מחמירין בה [בטרפה] ומקילין לענין טומאה לומר שכיון שחסרה חוליא אחת - אינה מטמאה; והאוחז בזו קולי בית שמאי וקולי בית הלל - רשע, שהרי דבריו סותרין זה את זה כדי להקל, והאוחז בחומרי שניהם - 'כסיל בחשך הולך' הוא: שאינו יודע להבחין על מי לסמוך; אבל בשתי מחלוקות, שהקילו אלו בזו ואלו בזו - אין כאן לא משום רשע ולא משום סכלות דסבירא ליה בהא כבית שמאי ובהא כבית הלל.

רק כאשר המחלוקת בשני המקרים סותרת זה את זה, חייבים לפסוק כרב מסוים. הדוגמה שמביא רש"י, אשר מקורה במסכת עירובין (א, ט) ורש"י מרחיבה ומפרטה, היא: חיסרון בשדרה בדין טומאת אוהל במת ובדין בהמה טריפה. לדעת בית שמאי: חיסרון שתי חוליות מביא לכך שהמת לא יטמא באוהל, וכמו כן בכדי שבהמה תהיה טריפה צריך חיסרון בשתי חוליות. לדעת בית הלל: חיסרון חוליה אחת לא מביא לכך שהמת לא מטמא באוהל וכמו"כ כבר חיסרון בחוליה אחת, הופך את הבהמה לטריפה. נמצא אפוא שבית שמאי מקלים בטרפה, משום שדרוש חיסרון שתי חוליות בכדי להפוך את הבהמה לטריפה ומחמירים בטומאה, משום שצריך חיסרון של שתי חוליות בכדי שהמת לא יטמא. ולעומתם, בית הלל מחמירים בטרפה, משום שמספיק חיסרון חוליה אחת להטרפת הבהמה ואילו בטומאה הם מקלים משום שדי בחיסרון חוליה אחת, ע"מ שהמת לא יטמא באוהל. האוחז לקולא בשניהם - רשע, משום שסותרים זה את זה: או שחסרון שתי חוליות מטריף ומונע מטומאת אוהל או שחסרון חוליה אחת מטריף ומונע מטומאת אוהל. במקרה כזה, על האדם לפסוק או כבית שמאי, או כבית הלל בשני המקרים.

לעומת זאת, כאשר המחלוקת אינן סותרות זו את זו, לכאורה מותר ללכת לפי המקל. זהו חידוש גדול וממנו נוכל ללמוד שהאדם יכול לבחור בכל נושא את הרב המקל, כמובן בתנאי שהקולא לא סותרת את עצמה במחלוקת אחרת.

אם נסכם את שיטת רש"י בסוגיות השונות¹³, נמצא שחז"ל הנחו אותנו שלא ללמוד לבד מסברות אלא מפי השמועה ושהגרסה תהיה מרב בודד כדי למנוע בלבול. לעומת זאת, בפסיקת הלכה אדם יכול ללכת לפי המקל, ובלבד שהקולות לא יסתרו אחת את השנייה.

ד. סיכום

חשוב לציין שאין במאמר זה לקבוע הלכה או הנהגה נכונה. מהמקורות לעיל, עולה בפשטות שאין חובה על האדם לפסוק כרב מסוים ולהיצמד לכל פסקיו. יתר על כן, ברש"י מפורש שהאדם יכול "לנדוד" בין קולות של רבנים. על פירוש המשנה עשה לך רב, מובן בראשונים, שההנחיה הינה:
א. ללמוד בחברותא (רמב"ם).

- ב. כשיש ספק, להימנע ממנו ע"י שאלת רב (רמב"ם).
- ג. ע"י לימוד מרב בודד, יש השלמה בין חלקי התורה השונים ולכן מומלץ ללמוד מרב אחד (אדר"נ).
- ד. בסברא יש ללמוד ממספר רבנים בכדי לחדד את סברותיו, אך בגמרא עדיף ללמוד מרב אחד (גמרא ע"ז).
- ה. חשובה הקבלה מרב לתלמיד ולא הלימוד העצמאי (רש"י והרב חרל"פ).
- ו. מהאמור לעיל, שונה היא שיטת הגר"ע יוסף בפירושו למסכת אבות, שכן רואה חשיבות בפסיקת הלכה ע"פ רב אחד ולא "לנדוד" בין רבנים.

